

Doc. dr. Mintautas Gutauskas
Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Filosofijos instituto raidos planas (2023 m. balandis – 2026 m. balandis)

Planas yra parengtas remiantis Vilniaus universiteto statutu, Filosofijos fakulteto nuostatais, Filosofijos instituto nuostatais, Vilniaus universiteto strateginiu planu 2021-2025, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 2021-2023 metų veiklos planu, asmenine patirtimi dirbant mokslinį ir pedagoginį darbą VU Filosofijos fakultete (nuo 2001 metų) bei Lietuvos mokslo taryboje (LMT) Humanitarinių ir socialinių mokslų komitete (nuo 2018 metų).

Iš visų principų, kurių laikytis yra būtina tvariam akademinės bendruomenės funkcionavimui, studijų ir mokslo kokybei, norėčiau išskirti šiuos tris.

1. **Įvairovės, dialogiškumo ir pagarbos vienas kitam principas.** Manau, kad kaip darni bendruomenė galime veikti tik laikydamiesi pagarbos ir dialogiškumo vienas kitam. Filosofams būdingas kritinis požiūris į įvairiausius klausimus. Patirtis rodo, kad jis neretai tampa bendradarbiavimo kliuviniu. Tikiu, kad problemos gali būti išsprendžiamos dialogo būdu ir mano kaip vadovaujančio asmens atsakomybė - užtikrinti tokį problemų sprendimo būdą. Šis principas svarbus ne tik kaip vidinė etinė nuostata vienas kito atžvilgiu, jo laikytis skatina išorės faktoriai. Šiuo metu esame vienintelė institucija Lietuvoje vykdanči visų trijų pakopų filosofijos studijas. Mums tenka atsakomybė prieš Lietuvą rengti įvairaus filosofinio profilio specialistus. Dėstomi įvairūs dalykai ir, jei siekiame studijų ir mokslo vienybės, turi būti vykdomi ir įvairūs moksliniai tyrimai. Manau, kad turima tyrimų įvairovė yra vertybė, kurią reikia puoselėti. Pagarba ir dialogiškumas vienas kitam sudaro sąlygas šiai įvairovei tarpiti.
2. **Akademinės laisvės principas.** Niekas neturėtų mokslininkams nurodinėti, ką tyrinėti. Filosofijos institute jau nusistovėjo šiuo požiūriu palanki struktūra. Telioka ją palaikyti ir puoselėti.
3. **Neapkraunančio vadovavimo principas.** Vadovas turi vadovauti taip, kad būtų kuo mažesnė biurokratinė našta ir nebūtų sukurta perteklinių veiklų, kurios nėra būtinos mokslui ir studijoms. Nuolat atliekami mokslo ir studijų vertinimai (palyginamasis ir kasmetinis, studijų programų vertinimai) didina biurokratinę našą. Tačiau nerealu tikėtis, kad jos neliks. Savo ruožtu vadovas turi užtikrinti, kad pagrindinis darbuotojų rūpestis būtų mokslo ir studijų kokybė, o ne biurokratiniai reikalavimai. Vadovas turi rūpintis, kad būtų užtikrinamos sąlygos darbuotojų tobulėjimui ir tinkamas atlygis už įvairias veiklas.

Filosofijos institute jau yra nustovėjusi gana palanki mokslo ir studijų kokybę užtikrinanti infrastruktūra. Kokybę rodo atlikti išoriniai mokslo ir studijų vertinimai, studentų atsiliepimai. Reikia šią infrastruktūrą palaikyti ir užtikrinti, kad ji neblogėtų. Kai kurie išorės faktoriai (humanitarinius mokslus nuvertinanti mokslo politika Lietuvoje, nekonkurencingi ir dėl infliacijos vis mažėjantys dėstytojų atlyginimai, neaiškus BUS dalykų likimas VU programų tinkleryje ir pan.) manytina liks pastoviais iššūkiais artimiausius keletą metų. Skirčiau 3 veiklos kryptis, kurioms reikėtų skirti daugiausia dėmesio.

Mokslas

2023 metais kovo-balandžio mėn. vyks palyginamasis ekspertinis mokslo veiklos vertinimas, kurį atliks užsienio ekspertai. Po vertinimo reikės išanalizuoti rezultatus, nustatyti silpnybes ir numatyti priemones veiklos tobulinimui.

Tiek VU, tiek Filosofijos fakulteto strateginiai veiklos planai ypač akcentuoja tarptautinio lygio mokslo plėtojimą. Nėra abejonės, kad turi būti užtikrinamas aukšto tarptautinio lygio mokslas. Vis dėlto mokslo tarptautiškumo užtikrinimas filosofijos kryptyje kelia nemažai iššūkių. Dirbant vien filosofijos kryptyje faktiškai yra neįmanoma laimėti tarptautinių fondų finansuojamų projektų (pvz. Europos mokslo tarybos dotacijos projektų). Situacija nepalanki ne tik filosofams, bet ir humanitarams apskritai. Tačiau galima rasti būdų kaip užtikrinti tarptautiškumą esamomis sąlygomis. Reikia užtikrinti, kad būtų plėtojamas tarptautinis bendradarbiavimas. Matyčiau tokius būdus:

1. Organizuoti ir/ar dalyvauti tarptautinėse konferencijose. Reikia siekti, kad Filosofijos institutas per metus suorganizuotų mažiausiai vieną tarptautinę konferenciją.
2. Reikia skatinti vykti dėstytojus į tarptautines konferencijas. Šiuo metu VU mokslo fondas yra numatęs finansuoti vieną išvyką per metus, o fakultetas savo ruožtu taip pat yra numatęs tam lėšų. Galbūt, apsvarsčius su dekanatu, galima būtų numatyti mechanizmą, kad aktyvesni dėstytojai galėtų pasinaudoti pasyvesnių nepanaudotomis lėšomis.
3. Tarptautiškumą būtina plėtoti dalyvaujant LMT ar kituose nacionalinio finansavimo projektuose į grupes, įtraukiant užsienio mokslininkus ir numatant juose bendradarbiavimo lėšas.

Apskritai Filosofijos institutas galėtų aktyviau dalyvauti konkursuose. Pvz. šiais metais LMT finansuojamame Mokslininkų grupių projektų konkurse nebuvo nė vienos paraiškos iš Filosofijos instituto (bet ankstesniais metais padėtis buvo geresnė ir, reikia pripažinti, kad Filosofijos instituto mokslininkai vykdo nemažai LMT finansuojamų projektų). Manau, kad dalyvavimas mokslo projektuose yra būtinybė, o ne tik prabanga norintiems papildomai užsidirbti. Kaip rodo demografinės tendencijos, studentų skaičius ateityje vargiai augs, filosofijos dalykų dėstymo krūvis dėl to, kad BUS dalykai taps neprivalomi, gali ir mažėti, taigi augimą galime užtikrinti tik per mokslinę veiklą. Reikėtų siekti, kad kiekvienais metais būtų bent viena paraiška į LMT finansuojamas programas. Nors Filosofijos fakultete yra projektų skyrius, galbūt vertėtų sukurti instituto viduje nedidelę koordinacinę grupę, kuri padėtų rengti projektus, labiau atsižvelgiant į filosofijos specifiką.

Valstybinėse švietimo ir mokslo institucijoje yra gajus požiūris, kad tarptautiškumas ir kokybė gali būti žaibiškai pakelti, jei pritrauktume pasaulinio lygio mokslininkus dėstyti ir vykdyti tyrimus Lietuvos institucijose. Mančiau, kad toks požiūris yra labai ribotas ir vargiai gali būti efektyvus. Be abejonės, turime pritraukti užsienio mokslininkus bendradarbiauti, tą jau darome per projektus, tačiau svarbiau yra skirti resursų vidinių talentų ugdymui. Reikia išlaikyti jaunuosius talentus, užtikrinti, kad jie po doktorantūros ar po podoktorantūros stažuotų liktų institute. Esu įsitikinęs, kad vietos talentų auginimas yra gerokai tvaresnis sprendimas, nei

užsienio žvaigždžių trumpalaikis pritraukimas (dėl Lietuvos mokslo finansavimo specifikos jis neišvengiamai trumpalaikis). Tad prioritetas būtų ne užsienio dėstytojai, o turimų dėstytojų ir tyrėjų kvalifikacijos kėlimas tarptautinio lygio linkme. Su dekanatu reikėtų apsvarstyti priemones, kaip subalansuoti dėstytojų apimtį, kad dėstytojai galėtų labiau atsidėti mokslinei veiklai ir tobulėjimui.

Svarbu žiūrėti, kad tarptautiškumas dėl nuolatinio akcentavimo netaptų prietaru, savaimine vertybe. Be kokybiškų mokslinių tyrimų (nesvarbu ar būtų nacionaline kalba vietos bendruomenėje, ar kita kalba tarptautinėse grupėse) neįmanomas tvarus tarptautiškumas. Reikėtų vengti ydingų praktikų (bendradarbiavimo vardan bendradarbiavimo, publikavimo tik dėl publikavimo), kurios nors ir atneša skaičiuojamus taškus, tačiau neliudija mokslo kokybės. Tai savigarbos ir vidinio tapatumo dalykas. Kaip vienam didžiausių filosofų Lietuvoje vienijančių centrų reikėtų išlaikyti atsakomybę plėtoti aukšto lygio filosofiją nacionaline kalba.

Mokslo komunikacijos požiūriu labai svarbu, kad būtume komunikacine platforma ne tik Filosofijos instituto, bet ir gerokai platesniu mastu. Nuo 1968 metų leidžiame žurnalą „Problemos“. Jo palaikymas ir tęstinumo užtikrinimas turi būti instituto prioritetas. Nemažai Filosofijos instituto mokslininkų aktyviai dalyvauja Lietuvos filosofų draugijos veikloje. Bendradarbiaujant su draugija galėtume telkti Lietuvos filosofus, palaikyti palankią diskusinę terpę, kuri yra būtina siekiant mokslo kokybės.

Studijos

Paskutiniai 10 metų nebuvo palankūs filosofijos specialybei Lietuvos mastu. Išnyko filosofijos bakalauro programos kituose Lietuvos universitetuose, likome vieninteliai turintys filosofijos bakalauro programą. Reikšminga tai, kad mes ne tik nesumažėjome, bet ir išsiplėtėme. Aišku, studentų skaičius įvairuoja, yra gana didelis „nubyrėjimas“ tiek bakalauro, tiek magistro programose. Dėl to programos reikalauja nuolatinės analizės ir priežiūros. Šie metai yra pirmieji, kai baigia studijas filosofijos bakalaurai pagal atnaujintą programą (pereita prie 5 kreditų kartotės kursų, įsteigtos dvi specializacijos). Kitais metais vyks išorinis filosofijos studijų programų vertinimas, po kurio reikės patiems atlikti vidinį įsivertinimą, nustatyti, kokie dalykai pasiteisino, ką reikia keisti, įvardyti silpnybes ir stiprybes bei parengti problemų sprendimo planą.

Studijų tarptautinimas susiduria su iššūkiais, nes daugelis dalykų yra dėstomi nacionaline kalba. Savaimė tai yra geras dalykas. Būtina dėstyti nacionaline kalba, tai nacionalinio tapatumo reikalas. Tačiau tai kelia papildomų iššūkių. Užsienio studentams reikia dėstyti atskirus kursus. Šiuo metu siūlomi kursai anglų kalba yra labai bendro pobūdžio, iš esmės tai yra BUS kursai, o į juos ateina ne filosofijos specialybės studentai. Jei norime pritraukti filosofijos specialybės užsienio studentų, pvz. Erasmus pusmečiui, reikia pasiūlyti bent vieno semestro apimtį grynai filosofinių kursų anglų kalba. Kadangi tai reikalauja papildomų resursų, su dekanatu reikia suderinti galimas plėtros apimtį.

Šiuo metu pradėjo veikti užsienio dėstytojų įtraukimo į mūsų dėstytojų kursus programa. Šis dalykas nereikalauja didelių resursų ir manau, kad gali būti efektyviai išnaudojamas. Pats esu pakvietęs porą dėstytojų į savo kursus, reikia skatinti kitus dėstytojus pasinaudoti šiomis galimybėmis.

Taip pat studijų tarptautinimas galimas pasinaudojant ARQUS aljanso tinklu. Gali būti steigiamos bendros magistrantūros programos. Pora sėkmingų pavyzdžių jau yra Vilniaus universitete. Tačiau pasirodė, kad jų rengimas reikalauja daug pastangų, resursų ir laiko. Per šiuos metus reikėtų ištirti, kokios yra galimybės ir numatyti veiksmų planus.

Poveikis visuomenei

Šiais metais Filosofijos fakultete pradėjo veikti skatinimo už ekspertinę veiklą sistema. Tai geras žingsnis ir jį reikia palaikyti. Reikia skatinti dėstytojus populiarinti savo mokslinę veiklą, daryti įtaką valstybinių institucijų sprendimams per ekspertinę veiklą. Tik būdami matomi ir veiklūs visuomenėje galime tikėtis didesnio jos racionalumo, pritraukti daugiau studentų.

Filosofijos instituto dėstytojai ir mokslininkai jau įsitraukė į filosofijos programos mokyklose diskusijas. Jau yra Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos parengta filosofijos programa, kuri bus baigiama valstybiniu egzaminu. Šiuo metu yra priimamos pastabos dėl jo struktūros ir formos. Svarbu, kad mes dalyvautume procese, nes nuo jo priklauso ir būsimų studentų pasirengimo studijoms kokybė bei skaičius.

Dalis filosofijos dėstytojų yra įsitraukę į Lietuvos mokinių filosofijos olimpiados organizavimą. Šią veiklą reikia palaikyti ir siekti, kad Filosofijos olimpiados būtų organizuojamos mūsų fakultete.

Be šių trijų išskirtų sričių yra daugybė „einamųjų reikalų“. Kaip minėta, išoriniai mokslo ir studijų vertinimai, studentų atsiliepimai rodo, kad mokslo ir studijų situacija institute yra gan gera. Reikia išlaikyti gerus rodiklius (arba siekti geresnių) palyginamajame ir kasmetiniame vertinime, visų mūsų kuriojamų studijų programų išoriniame vertinime, užtikrinti aukšto lygio mokslinių tyrimų tęstinumą, palaikyti studijų kokybę, didinti mokslo sklaidą ir poveikį visuomenei. Bus palaikomos visos asmeninės dėstytojų iniciatyvos, kurios prisidės prie mokslo, studijų, mokslo sklaidos ir poveikio visuomenei kokybės užtikrinimo.